

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БЕСПАЛЬ ОЛЬГА ЛЕОНІДІВНА

УДК 343.6:343.85

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В СІМ'Ї**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
КОВАЛЕНКО Валентин Васильович,
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ДЕНИСОВ Сергій Федорович,
Академія Державної пенітенціарної служби
Міністерства юстиції України,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології;

кандидат юридичних наук, доцент
ТИМЧУК Олексій Леонідович,
Запорізький національний технічний університет,
доцент кафедри кримінального, цивільного
та міжнародного права.

Захист відбудеться «18» квітня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «15» березня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гороховська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3), держава гарантує охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51), а також захист дітей від насильства (ст. 52). Однак, незважаючи на державні гарантії, проблема насильства в сім'ї щодо дітей є в Україні гостро соціальною та такою, що потребує адекватних заходів реагування на неї на різних рівнях. Проблеми насильства щодо дитини в сім'ї тривалий час не було прийнято обговорювати за межами сім'ї, зважаючи на відносну ізоляцію сімейних відносин від суспільства й на переконання, що вибір методів виховання – це особиста справа кожної родини. Втім, на сучасному етапі міжнародна спільнота визнала таке насильство однією з найпоширеніших форм порушення природних прав дитини.

Дитинство – це один із найважливіших етапів розвитку людини, коли закладаються фундаментальні моральні якості, основи взаємодії особистості із соціумом (у сім'ї, у закладах освіти, у майбутньому – з трудовим колективом тощо). Тому вчинення насильства щодо дітей становить велику загрозу не лише для їх фізичного та психічного здоров'я, а й загалом для їх подальшої нормальної соціалізації. Насильство щодо дитини в сім'ї закладає, крім іншого, і великі ризики формування девіантної поведінки такої дитини, є велика ймовірність, що вона перенесе цей негативний досвід у власні сімейні відносини, використає подібну модель поведінки батьків у стосунках зі своїми дітьми.

Насильницькі злочини проти особи досліджували такі вітчизняні вчені, як: Ю. В. Александров, К. С. Босак, В. В. Голіна, О. М. Гумін, О. Л. Гуртовенко, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, С. О. Загороднюк, А. П. Закалюк, А. О. Йосипів, О. М. Ігнатов, К. В. Катеринчук, В. В. Коваленко, Л. А. Наконечна, Р. В. Перелигіна, О. Л. Тимчук, О. М. Храмцов та ін. Кримінологічні та/або кримінально-правові аспекти сімейного й побутового насильства були предметом дослідження в працях О. М. Бандурки, А. Б. Благої, В. Є. Боднара, І. П. Васильківської, О. М. Джужи, Г. В. Дідківської, І. П. Катеринчука, О. В. Ковальнової, О. Д. Коломойця, Л. В. Крижної, Ю. М. Крупки, Ю. В. Лисюка, В. О. Меркулової, Л. В. Самарай, В. А. Тулякова та ін.

Окремі питання охорони дітей від злочинних посягань (зокрема на життя та здоров'я) розглянуто в юридичній, психологічній, педагогічній та соціальній літературі. Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили такі вчені: О. В. Безпалько, О. І. Белова, В. М. Бондаровська, А. І. Брайловська, В. В. Вітвіцька, Б. М. Головкін, М. В. Євсюкова, В. І. Женунтій, Т. В. Журавель, С. Г. Киренко, О. Г. Коломієць, О. О. Кочемировська, І. П. Криницька, Л. В. Левицька, Г. А. Махмадамінова, Ю. Л. Приколотіна, М. Ю. Самченко, І. С. Семенюк, О. Л. Старко, О. М. Ткаленко, Г. О. Христова, В. В. Шаблистий, О. В. Шевченко, О. В. Шевченко-Бітенська, Н. С. Юзікова, Я. І. Юрків та ін.

Однак зазначені автори аналізували переважно сам феномен насильства щодо дітей, не акцентуючи уваги на злочинах проти життя та здоров'я щодо них. Крім того, у юридичній науці відсутнє комплексне дослідження детермінант та напрямів запобігання цій категорії злочинів щодо дітей. До того ж праці вчених базувались на законодавстві, яке зазнало суттєвих змін або було скасоване у зв'язку з прийняттям нових законів, зокрема Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06 грудня 2017 р. № 2227-VIII і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. З огляду на ці нововведення актуалізувалася необхідність комплексного дослідження з питань запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота ґрунтується на положеннях Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148), Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (закон України від 21 листопада 2002 р. № 228-15), Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 р. № 230-р), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затвердженої Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету на тему «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203).

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження є комплексна кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, включаючи їх детермінацію, особистість злочинця, жертву, і розроблення заходів із запобігання цим злочинам.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробленості проблеми насильства в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей;
- дослідити тенденцію розвитку вітчизняного законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей;
- проаналізувати зарубіжне законодавство щодо охорони життя та здоров'я дітей від злочинних посягань і визначити можливості запровадження зарубіжного досвіду в Україні;
- здійснити кримінологічний аналіз злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї;
- надати кримінологічну характеристику осіб, які вчинили злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї;

- надати віктимологічну характеристику дітей, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, що вчинялися в сім'ї;
- визначити детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів проти життя та здоров'я дітей у сім'ї;
- розробити систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням злочинів проти життя та здоров'я дітей у сім'ї та їх запобіганням.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика й запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети, завдань, об'єкта й предмета. У ході дослідження використано такі методи: *діалектичний* – для повного, всебічного розкриття об'єкта дослідження (усі розділи роботи); *історичний* – для аналізу розвитку вітчизняного законодавства щодо охорони життя та здоров'я дітей від злочинних посягань; *порівняльно-правовий* – для зіставлення українського й зарубіжного законодавства у сфері захисту дітей від злочинів проти життя та здоров'я, зокрема від вчинення насильства в сім'ї щодо них; *формально-догматичний (догматичний)* – для аналізу положень вітчизняного й зарубіжного законодавства; *системно-структурний* – для пізнання властивостей і якостей об'єкта, виявлення ознак та основних характеристик осіб, які вчиняють злочини проти життя й здоров'я дітей, причин і умов їх вчинення, для визначення шляхів запобігання цим злочинам; *статистичний* – для встановлення соціальних закономірностей, вимірювання показників досліджуваних явищ, а також узагальнення одержаних результатів; *соціологічні (анкетування, експертні оцінки, аналіз документів тощо)* – для з'ясування думок фахівців, окремих груп населення щодо явищ кримінологічного характеру, а також для отримання кримінологічно значущої інформації.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики за 2013–2017 рр.: Генеральної прокуратури України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, Державної служби статистики України, Національної поліції України; матеріали судової практики, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, – 243 вироки судів України у кримінальних провадженнях (справах) (вироки, ухвалені упродовж 2007–2017 рр. у різних регіонах України); архівні матеріали 36 кримінальних проваджень (справ); зведені дані анкетування: 317 працівників служб у справах дітей районних державних адміністрацій та виконавчих комітетів міських рад дев'яти областей України (Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська), 346 учнів 9–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва та Київської області, м. Житомира, м. Суми, м. Хмельницького.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним кримінологічним дослідженням, в якому

з'ясовано й проаналізовано комплекс факторів, що детермінують посягання на життя та здоров'я дитини в сім'ї, узагальнено кримінологічний портрет особистості такого злочинця, на підставі чого розроблено напрями запобігання їм на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному рівнях. Найбільш важливими результатами, що відображають наукову новизну дисертаційної роботи, є такі положення:

вперше:

– обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї в присутності дитини або щодо двох чи більше осіб, або щодо неповнолітньої особи (кваліфікуючі ознаки), вчинення насильства повторно або групою осіб, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності, або щодо малолітньої особи (особливо кваліфікуючі ознаки) та запропоновано нову редакцію ст. 126-1 КК України;

– узагальнено ознаки й наведено визначення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, як умисних злочинів, передбачених розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України, вчинених щодо дитини (до 18 років), з якою винний перебуває в сімейних відносинах (споріднення або будь-які форми влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування);

– запропоновано для отримання реальних показників щодо ситуації з насильством у сім'ї з метою розроблення ефективних заходів запобігання вчиненню злочинів проти життя та здоров'я дитини відображати в офіційних статистичних відомостях уповноважених органів (зокрема Міністерства соціальної політики України) інформацію, диференційовану за віком потерпілих і видом насильства (фізичне, психічне, сексуальне чи економічне);

удосконалено:

– класифікацію груп сімей, у яких вчиняються злочини проти життя та здоров'я дітей, а саме: 1) сім'ї, у яких застосовують недопустимі методи виховання; 2) сім'ї, у яких нехтують потребами дітей; 3) сім'ї з негативними (хворобливими) залежностями (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, ігрова залежність тощо); 4) сім'ї, члени яких мають розлади психіки та поведінки; 5) сім'ї військових та інших осіб, які перебували в зоні бойових дій; 6) сім'ї, які мають вікові особливості батьків (молоді або похилого віку); 7) сім'ї, у яких батьки або особи, що їх замінюють, відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 8) сім'ї, у яких діти є небажаними або з особливими потребами; 9) сім'ї з прийомними дітьми, дітьми-вихованцями або над якими встановлена опіка чи піклування; 10) інші сім'ї, до яких віднесено неповні, багатодітні та ЛГБТ-сім'ї, що дозволило комплексно підійти до дослідження детермінації цих злочинів, а також заходів запобігання з урахуванням особливостей кожної сім'ї;

– критерії розмежування понять «потерпіла особа» та «постраждала особа», згідно з якими особа визнається потерпілою в разі заподіяння їй шкоди в результаті вчинення щодо неї злочину; постраждалою – якщо внаслідок явища, події або вчинку, у якому не вбачаються ознаки кримінально-правового

посягання, було заподіяно їй істотної шкоди (наслідки морального, фізичного, майнового характеру), або вони спричинили катастрофу;

– підходи до формування й реалізації загальносоціальних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, зокрема запропоновано шляхи їх удосконалення;

набуло подальшого розвитку:

– положення про необхідність внесення змін до п. 6 ч. 1 ст. 67 КК України в частині посилення кримінально-правової охорони осіб віком до 18 років, щодо яких вчинено злочин, виключивши слово «малолітньої» та виклавши в такій редакції: «вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо дитини або у присутності дитини», що надасть змогу однаковою мірою охороняти осіб віком до 18 років, щодо яких або в присутності яких було вчинено злочин;

– пропозиція внести зміни до статей розділу II «Злочини проти життя і здоров'я особи» Особливої частини КК України, передбачивши кваліфікуючу ознаку в п. 2 ч. 2 ст. 115 – «дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності»; у ст. 120–122, 125–127, 129 передбачити кваліфікуючу ознаку – «щодо неповнолітнього» та особливо кваліфікуючу ознаку – «щодо малолітнього», що надасть змогу посилити кримінально-правову охорону життя та здоров'я дітей;

– обґрунтування пропозиції виключити зі ст. 173-2 КУпАП положення щодо відповідальності за вчинення домашнього насильства, залишивши адміністративну відповідальність за «невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення»;

– обґрунтування доцільності уніфікації в нормативно-правових актах термінів «малолітній», «неповнолітній», «дитина» з метою уникнення плутанини та підміни понять шляхом внесення змін до ст. 3 КПК України, визначивши так: малолітній – це особа до 14 років, неповнолітній – це особа від 14 до 18 років, дитина – це особа до 18 років;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані й використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – при вдосконаленні адміністративного, кримінального законодавства, нормативно-правових актів, що визначають повноваження спеціалізованих і неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам щодо дитини в сім'ї;

– *правозастосовній діяльності* – при вдосконаленні практики застосування кримінально-правових норм (довідка про впровадження Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 06 травня 2018 р. № 020888-4/18);

– *навчальному процесі* – при проведенні занять з кримінального права, а також при підготовці підручників та навчальних посібників (акт впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”» від 11 травня 2017 р. № 202);

– *науково-дослідній сфері* – при подальшому дослідженні проблематики кримінально-правової охорони життя та здоров'я дитини й запобігання вчиненню щодо них злочинів у сім'ї.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, таких як: «Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2013 р.); «Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Київ, 2013 р.); «Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні» (м. Київ, 2014 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 2015 р.); «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (м. Київ, 2015 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2016 р.); «Пріоритетні завдання та стратегії розвитку юриспруденції у світовій науці» (Словацька Республіка, м. Сладковичево, 2016 р.); «Забезпечення прав і свобод людини: сучасний стан і перспективи розвитку» (м. Київ, 2017 р.); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (Республіка Білорусь, м. Мінськ, 2017 р.); «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 2017 р.); «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (Польща, м. Краків, 2017 р.); «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 2018 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 2018 р.); «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 24 наукових публікаціях, з яких: 8 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – статті в зарубіжних виданнях, 14 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменувань) та 21 додаток. Повний обсяг дисертації становить 294 сторінки, з яких: основний текст – 213 сторінок, список використаних джерел – 35 сторінок, додатки – 30 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; вказано зв'язок роботи з науковою темою; визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження питань запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» розглянуто праці вчених, присвячені проблемі кримінального насильства загалом (О. М. Голіна, О. М. Гумін, О. Л. Гуртовенко, А. О. Йосипів, Л. А. Наконечна, О. М. Храмцов та ін.). Це дало підстави зробити висновок, що більшість авторів не проводили комплексного аналізу злочинів проти життя та здоров'я дітей, а досліджували або в цілому насильницькі злочини у сфері сімейних та (або) побутових відносин, приділяючи увагу дітям – жертвам злочинів у загальній структурі насильницької злочинності (А. Б. Блага, Б. М. Головкін, Л. В. Крижна, Л. В. Самарай), або всі види злочинного насильства щодо неповнолітніх (зокрема фізичного, психічного, економічного та сексуального) (О. І. Белова, В. В. Вітвіцька, С. Г. Киренко, Л. В. Левицька, Ю. Л. Приколотіна, М. Ю. Самченко, О. В. Шевченко, Н. С. Юзікова).

Найявні напрацювання мають важливе наукове та практичне значення. Однак, ці вчені розглядали переважно сам феномен насильства, не акцентуючи уваги на злочинах проти життя та здоров'я дітей, що вчинялися в сім'ї, які становлять велику частину від загальної кількості насильницьких злочинів, що вчиняються щодо дітей. У юридичній науці також відсутнє комплексне дослідження детермінант і напрямів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

У підрозділі 1.2 «Гене́за кримінального законодавства України щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей» встановлено, що застосування насильства до дітей з метою виховання є історично зумовленою традицією. Тривалий час заподіяння шкоди здоров'ю або спричинення смерті дитині не розцінювали як злочин, лише згодом – в окремих випадках, наприклад, за вбивство позашлюбної дитини, була запроваджена смертна кара.

Кримінальні кодекси УСРР 1922 р. і 1927 р. також не містили спеціальних норм, покликаних охороняти дітей від злочинів проти життя та здоров'я. Лише в КК УРСР 1960 р. були передбачені окремі норми, які додатково встановлювали кваліфікуючу ознаку – неповнолітній вік потерпілого. Чинний КК України, порівняно з попередніми вітчизняними, значно розширив межі охорони життя та здоров'я дітей. У результаті реформування кримінального законодавства, яке відбувається більшою мірою під впливом норм міжнародного права, до КК України 2001 р. внесено ряд суттєвих змін та доповнень, які є результатом виконання Україною взятих на себе зобов'язань у частині захисту прав і свобод людини, зокрема дітей, від різних форм сімейного насильства.

Проаналізовано нові закони (Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству») і здійснено їх порівняння з попереднім Законом України «Про попередження насильства в

сім'ї», на підставі чого зроблено висновки, що прийняті нові закони не позбавлені недоліків і потребують суттєвого доопрацювання шляхом внесення змін та доповнень. У зв'язку із цим запропоновано способи подолання неточностей, прогалин у законодавстві з метою більш ефективного запобігання й протидії злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони життя та здоров'я дітей» у результаті аналізу кримінального законодавства 19 зарубіжних держав (Англія, Голландія, Грузія, Ізраїль, Китайська Народна Республіка, Королівство Данія, Королівство Іспанія, Королівство Швеція, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Польща, Республіка Туніс, Російська Федерація, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Японія) щодо відповідальності за злочини проти життя та здоров'я, що вчиняються щодо дітей, зроблено висновки, що законодавчі акти вказаних держав, які належать до різних типів правових систем світу, не однаковою мірою охороняють життя та здоров'я дітей (менше – представники змішаного, традиційного й релігійного типів правових систем; більше – представники релігійного та романо-германського типів правових систем). З'ясовано, що такий стан справ пояснюється історичними передумовами, що вплинули на праворозуміння, правові традиції та загалом на формування джерел права.

Аргументовано положення про доцільність запровадження окремих норм зарубіжного законодавства в КК України з метою посилення кримінально-правової охорони дітей від злочинів проти життя та здоров'я дітей.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» включає чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Поняття та кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» проаналізовано погляди щодо визначення їх поняття; виокремлено ознаки та надано визначення цієї групи злочинів. Визначено структуру кримінологічної характеристики злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, яка включає: характеристику кількісних і якісних показників (рівень, структуру, динаміку, географію), дані про латентність цієї категорії суспільно небезпечних діянь.

У результаті аналізу структури цих злочинів виявлено такі їх особливості: щорічний середній показник фізичного насильства становить 60,6%, психічного – 37,1%, економічного – 2,3%. Найбільша кількість вчинення різних видів насильства в сім'ї щодо дітей спостерігається в південних, східних та деяких західних областях України (Миколаївська, Одеська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька області). Злочини проти життя та здоров'я дітей вчиняються переважно в літню пору року (32%); майже однаковою мірою протягом усіх днів тижня; за часом доби найбільше злочинів вчиняється у вечірній час – 41%.

Висловлено припущення, що офіційні статистичні дані не відображають реальних показників цієї групи злочинів через їх латентність, що може бути зумовлено неможливістю оцінити ситуацію потерпілою особою в силу свого

віку або психічного здоров'я; страхом перед кривдником; невірою, що правоохоронні органи або соціальні служби їх захистять; сприйняттям такої ситуації як належної; соромом і небажанням розголошувати про конфлікти за межами сім'ї; небажанням «нашкодити» батькам або особам, що їх замінюють; страхом залишитись без батьків тощо.

Результати анкетування учнів 9–11-х класів загальноосвітніх шкіл свідчать, що лише 3% дітей готові розповісти про вчинене щодо них насильство поліцейському; найбільше (24%) – своїм друзям; 15% - нікому не будуть повідомляти. Це при тому, що 80% респондентів відповіли, що знають, куди необхідно звертатися в разі вчинення насильства щодо них. Працівники служб у справах дітей, відповідаючи в анкеті на запитання: «Чому потерпілі не повідомляють щодо себе про факти вчинення злочинів проти життя та здоров'я, що були вчинені в сім'ї?», – зазначили таке: 63,2% - з причин побоювання наслідків такого звернення до правоохоронних органів; 16,3% – на думку жертв злочинів, це не дасть позитивних результатів; 12,8% - з причин незнання дітьми своїх прав; 7,7% - через відсутність поінформованості дітей про те, до кого потрібно звертатися.

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї» досліджено етимологію понять «особа злочинця» та «особистість злочинця»; запропоновано використовувати термін «особистість злочинця», оскільки він більш вдало розкриває внутрішній світ, психологічні властивості злочинця, а це, у свою чергу, надасть змогу отримати відповіді на питання детермінації злочинів та, зрештою, знайти шляхи запобігання їм.

Як основні елементи структури особистості злочинця, який вчинив злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї, обрано такі: соціально-демографічні, кримінально-правові й морально-психологічні характеристики. На основі емпіричних даних, отриманих у результаті опитування працівників служб у справах дітей та аналізу кримінальних проваджень, встановлено, що сімейне насильство проти життя та здоров'я дітей вчиняють переважно особи чоловічої статі – 72,1% (з них 54,5% – рідний батько), вікової групи 30–49 років (81,3%), які мешкають у сільській місцевості (57,4%), мають повну загальну середню освіту (44,7%), перебувають у фактичних шлюбних відносинах (40,7%). Особи, які вчинили такі злочини, найчастіше мешкали в родині з дружиною (чоловіком) і рідними дітьми – 35%, більшість осіб не займалася суспільно корисною працею, тобто 59% осіб не навчалися і не працювали, з них 50,4% мали лише тимчасові заробітки. Серед тих осіб, які були працевлаштованими, переважно були зайняті у сфері сільського господарства – 12,3%.

Щодо кримінально-правової характеристики, то в багатьох випадках до моменту вчинення злочину мали місце адміністративні правопорушення з боку винних осіб за вчинення насильства в сім'ї, здебільшого (96,7%) вчиняються одноособово, кожен третій злочин, пов'язаний із насильством у сім'ї, вчиняється в стані сп'яніння.

У морально-психологічному аспекті для таких осіб характерні егоцентризм, прагнення до самоствердження за рахунок інших, підозрілість, нестійкість до стресів, підвищена конфліктність, агресивність, роздратованість (особливо через деякі форми поведінки дітей, наприклад, неслухняність, плач тощо), неадекватність, безвідповідальність. Крім того, доволі часто такі особи не мають емоційного зв'язку з дитиною, що призводить до непорозумінь та конфліктів, а також вони є прихильниками фізичних покарань дітей, виправдовуючи їх користь, а іноді навіть необхідність застосування.

У підрозділі 2.3 «Віктимологічна характеристика дітей, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, що вчиняються в сім'ї» встановлено, що найчастіше ці злочини вчинялись щодо рідних дітей – 65,3%, менше – до нерідних дітей (усиновлені, над якими встановлено опікунство чи піклування) – 34,7%, що можна пояснити сприйняттям батьками своїх дітей як власності, якою припустимо розпоряджатись на власний розсуд. Більш детальні показники свідчать про таке: 40% злочинів вчинено щодо однієї рідної дитини (за наявності двох і більше дітей); 23% – щодо єдиної в сім'ї дитини (рідної, нерідної); 20,3% – щодо однієї нерідної дитини (за наявності двох і більше); 12% – щодо всіх рідних дітей (якщо їх декілька); 4,2% – щодо всіх нерідних дітей; 0,5% – щодо дітей, над якими тільки-но було встановлено опіку або піклування. Зроблено припущення, що однією з причин такої ситуації є неправильне розуміння батьками допустимих методів виховання дітей.

Під час анкетування учнів 9–11-х класів загальноосвітніх шкіл 14% респондентів вказали, що щодо них вчинялося фізичне насильство, 26% - що психічне. В основному таке насильство вчиняв рідний батько – у 36%; у 25% – мати; у 12% – вітчим; у 8% – співмешканець матері; у 5% і по 4% – дід, баба та старші брат (сестра) відповідно. Однак, відповідаючи на запитання: «Чи вважаєте Ви себе жертвою насильства в сім'ї?», – лише 1% опитаних відповіли позитивно. Такий результат надав підстави зробити висновок: незважаючи на те, що діти потерпають від насильницьких дій, потерпілими себе не вважають, відповідно, такі випадки залишаються латентними, без належної правової оцінки. Водночас не всі діти розуміють, що приниження, словесні образи є психічним насильством, адже тільки 26% респондентів відповіли позитивно на це питання.

Встановлено, що жертвами цих злочинів майже однаковою мірою можуть бути представники обох статей. Так, у 59% випадках злочини було вчинено щодо хлопчиків, у 41% випадках – щодо дівчаток. Упродовж 2013–2017 рр. середній показник потерпілих від насильства в сім'ї становив: щодо неповнолітніх – 35,5%, щодо малолітніх – 65,4%. Основними причинами того, що малолітні частіше ставали жертвами від цих злочинів, є їхня безпорадність, неможливість чинити опір, нерозуміння того, що з ними відбувається, або помилкова оцінка фізичного насильства як «справедливого» покарання за їхню поведінку тощо.

Дітям – жертвам злочинів проти життя та здоров'я, що вчинялися в сім'ї, притаманні: агресивність, дратівливість, неслухняність, брехливість, гіперактивність або, навпаки, надмірна пасивність, замкнутість,

некомунікабельність, відсутність друзів, наявність тілесних ушкоджень, фізичних вад (каліцтва), затримка розвитку, розлади психіки та поведінки, низька успішність у навчальних закладах, неадекватна реакція на різні ситуації (на дріб'язкову ситуацію – істерика, ридання) тощо.

У підрозділі 2.4 «Детермінація злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» проаналізовано поняття «детермінанти», «причини», «умови». Систему детермінант насильства в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей досліджено на трьох рівнях: макро-, мезо- та мікро-. Встановлено детермінанти макrorівня: нестабільна соціально-економічна ситуація в державі, низький рівень життя більшості населення, безробіття, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, низький рівень культури – все це негативно впливає на свідомість, поведінку осіб, які в результаті стають нестриманими, агресивними, жорстокими й можуть вчинити злочини проти життя та здоров'я щодо дітей.

У ході дослідження детермінант мезорівня сім'ї класифіковано на десять груп, урахування особливостей кожної сім'ї дало можливість виокремити детермінанти, які призводять до вчинення злочинів щодо дітей, такі як: педагогічне безкультур'я, недосвідченість; вживання психоактивних речовин та інші негативні залежності (ігроманія, Інтернет- і комп'ютерна залежності тощо); підвищена агресивність, нестриманість, інші розлади психіки та поведінки; егоїзм, гіперопіка; антисуспільна позиція батьків або осіб, що їх замінюють, тощо.

До детермінант мікрорівня віднесено негативний досвід з батьківської сім'ї насильника (так звана естафета насильства, яка передається з покоління в покоління), морально-етична деформація та конфліктно-агресивний характер особистості винного, пасивність близьких родичів, найближчого оточення або осіб, які мають безпосередній контакт з дітьми (сусіди, вихователі, вчителі, працівники соціальних служб тощо).

Розділ 3 «Запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» проаналізовано поняття «профілактика», «припинення», «попередження», «запобігання», «відвернення», «протидія» та «боротьба» зі злочинністю. Зроблено висновок, що поняття «запобігання злочинності» є комплексним, охоплює профілактику, відвернення й припинення злочинності та відповідає положенням ст. 29, 31, 34, 39 Конституції України, а також ст. 1 КК України, одним із завдань якого є запобігання злочинам. За змістом загальносоціальні заходи поділено на заходи соціально-економічного, правового, культурно-виховного та морально-психологічного характеру.

До заходів соціально-економічного характеру віднесено такі: стимулювання економічного зростання в державі; підвищення рівня життя населення; зниження рівня безробіття та забезпечення зайнятості населення; соціальний захист малозабезпечених сімей; соціальна підтримка материнства,

батьківства й дитинства; відновлення та зміцнення інституту сім'ї як основної й найважливішої ланки суспільства; протидія зловживанню психоактивних речовин, зокрема жорсткий контроль за їх незаконним виготовленням і збутом, а також контроль за рекламуванням алкогольних напоїв, що призводить до викривлення в свідомості деяких осіб уявлення про життєві цінності, пріоритети та способи досягнення успіху; пропаганда здорового способу життя.

Належна реалізація загальносоціальних заходів правового характеру потребує внесення змін і доповнень до чинного законодавства, які стосуються забезпечення та захисту дітей від злочинів проти життя та здоров'я, що вчиняються в сім'ї. Наголошено на необхідності систематичного інформування громадськості про права дітей, можливості захисту цих прав та відповідальності в разі їх порушення (зокрема, за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей); викоринення правового нігілізму.

До загальносоціальних заходів культурно-виховного та морально-психологічного характеру віднесено такі: підвищення культурного рівня населення; пропаганда в ЗМІ виховання дітей без застосування насильства; залучення релігійних організацій, які поширюватимуть ідеологію ненасильницького виховання дітей, мудрого вирішення конфліктних ситуацій у сім'ї, а також терпимого та виваженого ставлення загалом як до дітей, так і до різних проявів їхньої поведінки.

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» визначено комплекс таких заходів, які спрямовані на недопущення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, на різних етапах формування механізму злочинного прояву. Акцентовано, що такі заходи мають здійснюватися у напрямках кримінологічної профілактики, відвернення злочинів та їх припинення. Ефективними в аспекті профілактики випередження запропоновано вважати правове виховання батьків, зокрема перед народженням дитини обов'язкове проходження курсу лекцій, бесід, наприклад, «Мистецтво бути батьками», щодо небезпеки «синдрому струсу немовлят»; інформування населення про дію соціального проекту «Вікно життя», його мету та надання контактної інформації.

Результати анонімного анкетування учнів 9–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів свідчать, що, відповідаючи на запитання: «Чи будете “карати” своїх дітей у майбутньому так, як Вас “карали”?», – більше ніж половина (57%) респондентів відповіли негативно, 14% – позитивно, 29% не змогли визначитись з відповіддю. Це доводить існування в сім'ях недопустимих методів покарання, які принижують людську гідність, заподіюють шкоду здоров'ю дітей, а також можуть посягати на їхнє життя.

Обґрунтовано необхідність роз'яснення серед населення важливості небайдужого ставлення до відомих фактів вчинення насильства щодо дітей і необхідності повідомлення про них правоохоронним або іншим уповноваженим органам (служби у справах дітей, центри соціальних служб, органи опіки та піклування тощо). Зважаючи на типи сімей, які розкрито в підрозділі 2.4,

запропоновано конкретні профілактичні заходи обмеження, усунення та відвернення злочинів щодо дитини в сім'ї.

У підрозділі 3.3 «Індивідуальні заходи запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї» встановлено, що на індивідуальному рівні запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, важливо залучати заклади освіти різних рівнів з метою корегування неправомірних методів виховання осіб, засвоєних у батьківській сім'ї. Рекомендовано працівникам дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, які безпосередньо взаємодіють з дітьми, бути уважними до поведінки останніх, зокрема не залишати поза увагою надмірну агресію або, навпаки, заляканість дитини тощо. Також необхідно звертати увагу на поведінку дітей дошкільного віку та їх форму гри, оскільки в разі наявності насильства в житті таких дітей це явище вони можуть транслювати в гру.

Наголошено, що позитивним кроком у напрямі індивідуального запобігання цим злочинам є створення підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та запровадження масштабного проекту «Шкільний офіцер поліції». Останній покликаний не лише вирішити проблеми ювенальної превенції в Україні, а й сприяти успішній соціалізації дітей та учнівської молоді. Визначено недоліки в організації просвітницько-профілактичних занять «Школа і поліція» та запропоновано шляхи їх усунення.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного кримінологічного дослідження злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, і запобігання цим суспільно небезпечним явищам сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. Установлено, що, незважаючи на велику кількість наукової літератури, присвяченої проблемі насильства в сім'ї щодо дітей, це питання не втратило своєї актуальності, оскільки злочини проти життя та здоров'я як один із найнебезпечніших проявів сімейного насильства не були предметом окремого дослідження вчених, у зв'язку із чим поза увагою залишились важливі питання, зокрема детермінації й запобігання цим злочинам. Крім того, наявні праці ґрунтуються на законодавстві, яке зазнало суттєвих змін або було скасоване у зв'язку з прийняттям нових нормативних актів. Враховуючи це, виникла потреба в новому комплексному кримінологічному дослідженні питань запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

2. Аналіз тенденцій розвитку вітчизняного законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей свідчить про неналежну кримінально-правову охорону цих цінностей, що було зумовлено традиційними підходами невтручання в методи виховання та широкими правами щодо власної дитини з боку батьків. Чинний КК України, порівняно з усіма попередніми, значно розширив межі охорони життя та здоров'я дітей. Тенденція гармонізації та уніфікації законодавства України із

законодавством Європейського Союзу, зокрема кримінального, дає сподівання на подальше вдосконалення такої охорони й належної реалізації профілактичних заходів.

3. Узагальнення зарубіжного досвіду запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей виявило наявність різних підходів у вирішенні цього питання, зумовлених, зокрема, типом правової системи та традиціями втручання/невтручання в сімейні відносини. Вартими подальшого вивчення та запозичення визнано досвід зокрема, Франції й Ізраїлю, кримінальні кодекси яких передбачають наявність окремих складів злочинів або кваліфікуючої ознаки (вчинення щодо дітей) у таких злочинах, як неповідомлення про вчинення злочину щодо дитини, залишення дитини без нагляду або з метою її покинути, знущання над неповнолітнім, заподіяння тілесних ушкоджень тощо.

4. Аналіз структури насильства щодо дітей у сім'ї показав, що найчастіше вчиняється фізичне насильство. Найбільша кількість вчинення різних видів насильства в сім'ї щодо дітей спостерігається в південних, східних та деяких західних областях України (Миколаївській, Одеській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій).

5. Узагальнено кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї. Так, особа, яка вчиняє злочини зазначеної групи, – це чоловік, віком 30–49 років, який проживає в сільській місцевості, має базову загальну середню освіту, перебуває у фактичних шлюбних відносинах. Зазвичай така особа ніде не працює та не навчається, схильна до зловживання алкоголем або вживає психоактивні речовини (вчиняє злочини в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння).

6. У результаті узагальнення віктимологічної характеристики осіб, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, встановлено, що ці злочини вчинялись переважно щодо рідних малолітніх дітей, однаковою мірою щодо представників обох статей. У зв'язку з відсутністю офіційних даних щодо кількості дітей, які стали свідками насильства в сім'ї, запропоновано уповноваженим державним органам вести офіційну статистику щодо кількості таких дітей з метою надання допомоги й захисту від насильства в сім'ї.

7. Встановлено детермінанти вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, які було досліджено на трьох рівнях: макро-, мезо- та мікро-. Загальним фактором, який зумовлює вчинення цих злочинів, є педагогічне безкультур'я та сприйняття дітей як власності батьків. Крім того, поширення злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, зумовлено комплексом причин, який охоплює соціально-економічні, правові, морально-психологічні, культурні чинники, що тісно взаємопов'язані.

8. Запропоновано систему загальносоціальних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї. Обґрунтовано доцільність обов'язкового проходження майбутніми батьками курсу лекцій, бесід з питань правильного догляду за новонародженими, методів виховання дітей. Запропоновано

запровадити практику безкоштовної добровільної стерилізації осіб, які виявили бажання скористатись таким видом контрацепції з метою подолання проблеми небажаної вагітності й народження небажаних дітей, що часто призводить до вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей (вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, доведення до самогубства тощо).

Запропоновано зобов'язати виробників дитячої продукції (особливо молочних продуктів, які найчастіше купують дітям) на упаковках, етикетках тощо зазначати про заборону фізичного покарання дітей та про наслідки такого неправомірного методу виховання, з обов'язковою вказівкою контактної інформації установ та організацій, де потерпілі зможуть отримати допомогу, а батьки – проконсультуватись з питань виховання дітей.

9.3 метою посилення кримінально-правової охорони малолітніх та неповнолітніх осіб від злочинних посягань внесено пропозиції щодо вдосконалення деяких норм КК України, зокрема:

– п. 2 ч. 2 ст. 115 навести у формулюванні: «дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності»;

– у ст. 120–122, 125–127, 129 передбачити кваліфікуючу ознаку – «щодо неповнолітнього» та особливо кваліфікуючу ознаку – «щодо малолітнього»;

- п. 6 ст. 67 викласти в такій редакції: «вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо дитини або в присутності дитини»;

- ст. 126-1 викласти в новій редакції та доповнити частинами другою й третьою, передбачивши кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки:

Стаття 126-1. Насильство в сім'ї

1. Умисне вчинення фізичного, психічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, якщо це не спричинило тілесних ушкоджень, -

карається...

2. Те саме діяння, вчинене в присутності дитини або щодо двох чи більше осіб, або щодо неповнолітньої особи, -

карається...

3. Те саме діяння, вчинене повторно або групою осіб, або щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності, або щодо малолітньої особи, -

карається...

10.3 метою уникнення плутанини й підміни понять «малолітній», «неповнолітній», «дитина» запропоновано внести зміни до ст. 3 КПК України, визначивши так: малолітній – це особа до чотирнадцяти років, неповнолітній – це особа від 14 до 18 років, дитина – це особа до 18 років.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Беспаль О. Л. Запобігання і протидія насильницьким посяганням на життя і здоров'я неповнолітніх у сімейно-побутовій сфері (за результатами досліджень вітчизняних науковців). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2 (87). С. 215-221.
2. Беспаль О. Л. Кримінально-правова охорона життя і здоров'я неповнолітніх в Україні: історичний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3 (88). С. 189-194.
3. Беспаль О. Л. Життя та здоров'я особи як самостійні об'єкти кримінально-правового захисту: часові межі їх забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1 (90). С. 101-111.
4. Беспаль О. Л. Злочини, учинені у сфері сімейних відносин: особливості окремих понять. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1 (94). С. 146-154.
5. Беспаль О. Л. Засоби масової інформації, як один із суб'єктів запобігання сімейного насильства щодо дітей. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2017. № 1 (42). С. 156-160.
6. Беспаль О. Л. Детермінанти насильства щодо життя та здоров'я дітей в сім'ї. *Судова апеляція*. 2017. № 3 (48). С. 59-67.
7. Беспаль О. Л. Деякі особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчинили насильство в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей. *Форум права*. 2017. № 4. С. 24-28.
8. Беспаль О. Л. Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 159–163.

Публікації в наукових виданнях іноземних держав, що включені до наукометричних баз

9. Беспаль О. Л. Зарубежный опыт уголовно-правовой охраны жизни и здоровья несовершеннолетних. *Российская юстиция*. 2013. № 12. С. 14–17.
10. Беспаль О. Л. Проблеми кримінальної відповідальності за насильство в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей. *Economic and law paradigm of modern society*. 2017. № 2. С. 130–134.

Матеріали конференцій

11. Беспаль О. Л. Міжнародно-правові акти, що захищають дітей від насильства в сім'ї. *Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-теоретич. конф. (м. Київ, 16 жовтня 2013 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 192-193.
12. Беспаль О. Л. Вітчизняні нормативні та програмні документи, як основа запобігання фізичному насильству щодо дітей в сім'ї та їх науково-правова оцінка. *Проблемні питання стану дотримання захисту прав людини в*

Україні : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 грудня 2013 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. Ч. 1. С. 211-212.

13. Беспаль О. Л. Проблемні питання законодавчих новел щодо запобігання насильства в сім'ї. *Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні* : зб. матеріалів підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 квітня 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 26-27.

14. Беспаль О. Л. Законодавчі новели щодо протидії насильству в сім'ї. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України* : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. (Київ, 12 берез. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. Ч. 2. С. 11-12.

15. Беспаль О. Л. Сп'яніння, як одна з причин сімейного насильства щодо дітей. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практич. інтернет-конф. у рамках відзначення Всеукраїнського тижня права, присвяченого річниці проголошення Загальної декларації прав людини та Дню прав людини (м. Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 125-127.

16. Беспаль О. Л. Особливості змісту окремих кримінологічних термінів щодо сімейного насильства. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 берез. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 106-109.

17. Беспаль О. Л. Синдром струсу немовляти як один із видів фізичного насильства в сім'ї щодо дітей. *Пріоритетні завдання та стратегії розвитку юриспруденції у світовій науці* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Словацька Республіка, м. Сладковічево, 28–29 жовтня 2016 р.). Сладковічево : Ун-т Данубіус, 2016. С. 148-150.

18. Беспаль О. Л. Діти-свідки насильства в сім'ї: проблемні питання в законотворчості. *Забезпечення прав і свобод людини: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 квітня 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 62-64.

19. Беспаль О. Л. Административная ответственность родителей или лиц, их заменяющих за насильственное деяние в отношении детей. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика* : материалы II Междунар. заочной науч. конф. (Республика Беларусь, г. Минск, 19 мая 2017 г.). Минск : Могилев. ин-т МВД Республики Беларусь, 2017. С. 39-41.

20. Беспаль О. Л. Щодо визначення понять «потерпілий», «постраждалий», «жертва» в злочинах проти життя та здоров'я щодо дітей, що вчиняються на ґрунті сімейних відносин. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практич. конф. (м. Львів, 10 листопада 2017 р.). Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 17-18.

21. Беспаль О. Л. Діти – жертви насильства в сім'ї. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Польща, м. Краків, 29 лист. – 01 груд. 2017 р.). Краків, 2017. С. 78-79.

22. Беспаль О. Л. Дискусійні питання законодавчого визначення поняття «фізичне насильство». *Сучасна університетська правова освіта і наука: матеріали VIII Міжнар. наук.-практич. конф.* (м. Київ, 23 лютого 2018 р.). Тернопіль : Вектор, 2018. Т. 1. С. 295-297.

23. Беспаль О. Л. Окремі соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили сімейне насильство щодо дітей. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Н. І. Клименко* (м. Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ ; Маріуполь, 2018. С. 37–39.

24. Беспаль О. Л. «Вікно життя» як один із способів збереження життя». *«Від громадянського суспільства – до правової держави» за тематикою «Захист прав людини: національний та міжнародно-правовий виміри»:* матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квітня 2018 р.). Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. С. 89–92.

АНОТАЦІЯ

Беспаль О. Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному кримінологічному дослідженню злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Розглянуто стан наукової розробки проблеми насильства в сім'ї проти життя та здоров'я щодо дітей; історію розвитку вітчизняного законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів проти життя та здоров'я дітей; проаналізовано зарубіжне законодавство щодо охорони життя та здоров'я дітей від злочинів, що вчиняються в сім'ї, і визначено можливості запровадження зарубіжного досвіду в Україні. Здійснено кримінологічний аналіз злочинів проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї; надано кримінологічну характеристику осіб, які вчинили злочини проти життя та здоров'я дітей у сім'ї; надано віктимологічну характеристику дітей, які потерпіли від злочинів проти життя та здоров'я, що вчинялися в сім'ї. Встановлено основні детермінанти, що сприяють вчиненню злочинів проти життя та здоров'я дітей у сім'ї. Запропоновано систему заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї.

Ключові слова: насильство, життя, здоров'я, діти, кримінологічна характеристика, запобігання.

АННОТАЦИЯ

Беспаль О. Л. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений против жизни и здоровья детей, совершаемых в семье. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Классический приватный университет, Запорожье, 2019.

Диссертация посвящена комплексному криминологическому исследованию преступлений против жизни и здоровья детей, совершаемых в семье.

Рассмотрено состояние научной разработки проблемы насилия в семье против жизни и здоровья в отношении детей, в результате чего сделан вывод: ученые изучали преимущественно сам феномен насилия, не акцентируя внимания на преступлениях против жизни и здоровья детей; также в юридической науке отсутствует комплексное исследование детерминант и направлений предотвращения данной категории преступлений.

Анализ тенденций развития отечественного законодательства об ответственности за преступления против жизни и здоровья детей показал, что насилие в отношении детей, которое посягает на их жизнь и здоровье, исторически обусловлено, и в разные периоды уголовное законодательство должным образом не охраняло указанных объектов (если и имела место уголовно-правовая охрана от указанных преступлений, то только взрослых). Установлено, что в советское время Уголовные кодексы особо не охраняли детей от преступлений против жизни и здоровья. Констатировано, что действующий УК Украины, по сравнению со всеми предыдущими, значительно расширил рамки охраны жизни и здоровья детей.

Проанализированы новые законодательные акты (Закон Украины «О внесении изменений в Уголовный и Уголовный процессуальный кодексы Украины с целью реализации положений Конвенции Совета Европы о предотвращении насилия в отношении женщин и домашнего насилия и борьбе с этими явлениями», Закон Украины «О предотвращении и противодействии домашнему насилию») и проведено сравнение с предыдущим Законом Украины «О предупреждении насилия в семье», в результате чего сделан вывод, что принятые новые законы не лишены недостатков и требуют существенной доработки путем внесения изменений и дополнений. В связи с этим предложены способы преодоления неточностей, пробелов в законодательстве с целью более эффективного предотвращения и противодействия преступлениям против жизни и здоровья детей, совершаемым в семье.

Рассмотрено зарубежное законодательство по охране жизни и здоровья детей от преступлений, совершаемых в семье, и определены возможности внедрения зарубежного опыта в Украине. На основании эмпирических данных осуществлен количественно-качественный криминологический анализ

преступлений против жизни и здоровья детей, совершаемых в семье; предоставлена криминологическая характеристика лиц, совершивших преступления против жизни и здоровья детей в семье, в социально-демографическом, уголовно-правовом и морально-психологическом аспектах. Предоставлена виктимологическая характеристика детей, пострадавших от преступлений против жизни и здоровья, которые совершались в семье. Установлены основные детерминанты, способствующие совершению преступлений против жизни и здоровья детей в семье на разных уровнях, на основании чего предложена система мер общесоциального, специально-криминологического и индивидуального предупреждения преступлений против жизни и здоровья детей, совершаемых в семье.

Ключевые слова: насилие, жизнь, здоровье, дети, криминологическая характеристика, предотвращение.

SUMMARY

Bespal O. L. Criminological characteristics and prevention of crimes against the life and health of children committed in families. – As manuscript.

A thesis for a Candidate of Law degree (Ph.D.) by speciality 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal executive law. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

Thesis is devoted to the comprehensive criminological study of crimes against life and health of children committed in the family.

Thesis studies a state of scientific research of the problem of violence in families against the life and health of children; the history of development of national legislation with respect to liability for crimes against the life and health of children; foreign legislation has been analyzed with respect to life and health protection of children against crimes committed in families, possibilities of introduction of foreign experience in Ukraine has been identified. Criminological analysis of the crimes life and health of children in families has been done; criminological characteristic of the persons, who committed crimes against life and health of children in their families has been done; as well as victimological characteristic of children, who suffered from crimes against their life and health committed in the families. Main determinants, which contribute to crimes against life and health of children in families have been identified. A system of general social, special criminological and individual measures for prevention of crimes against life and health of children in families have been proposed.

Key words: violence, life, health, children, criminological characteristic, prevention.

БЕСПАЛЬ ОЛЬГА ЛЕОНІДІВНА

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ, ЩО
ВЧИНЯЮТЬСЯ В СІМ'Ї**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Підписано до друку 12.03.2019

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 150 пр. Зам. № 05–19АБ

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008